

גמרא:

מפתיחת המשנה "מאימתי קורין את שמע בערבין" משמע שכבר ידוע לתנא על עצם חיוב קריאת שמע בערבית, ואינו דן אלא מתי הוא זמן החיוב.

ועל כך שואלת הגמרא: **תנא היכא קאי?** היכן עומד התנא בלימודו! ? דהיינו, להיכן הוא מתייחס בדבריו לגבי זמן קריאת שמע, דקתני "מאימתי", ששאלתו היא אימתי הוא

זמן החיוב של הקריאה, בעוד שאת עצם החיוב עצמו לקרוא קריאת שמע פעמיים ביום, בשחרית ובערבית, הוא עדיין לא שנה במשנה! ?

ותו, עוד יש לשאול: **מאי שנא דתני דיני קריאת שמע דערבית ברישא**, והרי יותר ראוי לתני דין קריאת שמע דשחרית ברישא, כפי שמצינו לגבי קרבן תמיד, שכתבה התורה דין תמיד של שחר לפני תמיד של בין הערביים.⁽¹⁶⁾

אמרו [ד ב] שחששו שמא יבוא מהשדה בערב ויאמר: אוכל קמעה, אישן קמעה! ולא יקרא כל הלילה. ולא נחלקו אלא לעניין דיעבד, שרבן גמליאל סובר שקורא דיעבד עד עלות השחר, והסייג הוא שיקראו לכתחילה עד חצות, וחכמים סוברים כי משום סייג וגדר קבעו שאחר חצות לא יקרא אף בדיעבד.

[ובראש יוסף כתב, שגם לרבן גמליאל בחצות עובר על זמן דרבנן אלא שלא הפקיעו ממנו את המצוה, וראה בשנות אליהו שרבן גמליאל במשנתנו אינו חולק על חכמים אלא רק על רבי אליעזר], ובשאלת אריה תמה על כך, כי איך אפשר לעשות סייג לצורך ספק ק"ש אחרת, ולבטל עתה מצות ק"ש ממי שודאי לא קרא, וראה פרי יצחק [שם] שיישב דבריהם.

ודעת רש"י [ג א ד"ה לאו] כי מעיקר הדין לכולי עלמא מצוותה עד עלות השחר, אלא שלדעת חכמים רבנן עשו סייג לדבר ואמרו עד חצות, ורבן גמליאל לא סובר את הסייג, ולשיטתו מותר לקרוא לכתחילה עד עלות השחר, ולפי דרכו כתבו הרשב"א והריטב"א והרא"ש [כאן ולהלן ט א], כיון שהלכה כרבן גמליאל, נמצא שמותר לקרוא לכתחילה עד עלות השחר, ומה שחששו שמא יבא מהשדה וכו' הוא רק כשהולך לאכול או לישון ויש לחוש

לפשיעה, אך כשלומד או עוסק במלאכתו כל הלילה יכול לכתחילה לקרא עד עלות השחר [וראה ביאור הלכה רלה ד].

16. כך פירשו תוס' [ד"ה וליתני], ולכאורה תמוה, שהרי התמידין שניהם ביום ולכן הוזכר הראשון קודם, ומשמע שהנידון בסוגיין להקדים שחרית לערבית בתורה בכל מקום שאין טעם להפך, ועדיין לא נודע שהיום הולך אחר הלילה וצריך להקדימו, [ראה הערה 20].

אמנם ביאור זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם ק"ש שחרית וערבית הן שתי מצוות או אחת, כי הנידון על סדר המצוה בתורה שייך רק במצוה אחת, ולא בשתי מצוות שתלויות ביום ולילה, ולדעת הרמב"ן בהכרח שהנידון על סדר הזכרתן גרידא.

ובתוס' הרא"ש ביאר: "שעיקר המצוות נוהגות ביום הילכך מצוה דיום חביבה ליה לאקדומי". והריטב"א ביאר שעדיף להתחיל בשחרית משום שנאמר [תהילים קיט קל] "פתח דברך יאיר".

והאחרונים העירו שהרי חיוב האדם במצוות מתחיל בלילה שבו נעשה גדול, ואם כן ראוי לפתוח בערבית. ובבית הלוי עה"ת [מהדר] מישור, בסופו תירץ על פי דברי תוס' בנדה [ב